

Asia: VN/27065/2023

Lausuntopyyntö ehdotuksesta poliisin tietojenvaihtoa koskevan lainsäädännön muuttamisesta

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi poliisilain, henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain, henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksessa annetun lain, rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain, rikostorjunnasta Tullissa annetun lain, henkilötietojen käsittelystä Tullissa annetun lain sekä henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa annetun lain muuttamisesta

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

1. Johdanto ja lähtökohdat

Valtion oikeuspsykiatrinen sairaala antaa tahdonvastaista erikoissairaanhoidoa henkilöille, jotka on määrätty hoitoon mielenterveyslain tai rikosoikeudellisten erityissäännösten nojalla. Potilaiden asema ja hoidon erityisluonne edellyttävät, että kaikissa sosiaali- ja terveydenhuollosta annettavaa tiedonsaantia koskevissa säädöksissä otetaan tarkoin huomioon potilaiden yksityisyyden ja henkilöstön oikeusturvan näkökulma.

2. Yleisperiaatteet

Kannatamme yleisesti esityksen tavoitetta lisätä lainsäädännöllistä selkeyttä viranomaisten tiedonsaantikäytäntöihin, mutta korostamme oikeuspsykiatrisen ympäristön erityispiirteitä. Tiedonsaannin ja -luovutuksen helpottaminen olisi tavoiteltavaa myös potilaiden hoidon ja kuntoutuksen kannalta, jolloin potilaat joutuisivat mahdollisesti ottamaan vastuuta lievemmistäkin rikoksistaan. Alla esitetyt huomiot ja ehdotukset perustuvat näihin erityispiirteisiin ja esitämme, että sääntely:

- rajaa luovutettavat tiedot yksiselitteisesti (vain läsnäolo ja henkilöllisyys),
- määrittelee läsnäolon täsmällisesti (formaalinen vs. fyysinen) ja soveltaa pääsääntöisesti formatiivista läsnäoloa oikeuspsykiatriassa,
- määrittelee toimitilan täsmällisesti,
- kieltää ennakolliset tietopyynnöt,

Poliisilain 4 luvun 5 § pykälässä tulisi nimenomaisesti kieltää, hoitoon, diagnostiikkaan tai hoidon sisältöön liittyvän tiedon luovuttaminen tämän säännöksen perusteella.

3. Määritelmät ja kirjaaminen

Nykyisissä potilastietojärjestelmissä läsnäolo merkitään pääsääntöisesti hoitajakso- tai hoitokäytännön sisään- ja uloskirjauksina sekä esimerkiksi erillisillä lomamerkinnoilla. Potilaiden päivittäisiä liikkumisia (esim. kaupassa käynti, ulkoilu tai lyhyet poissaolot) ei yleensä kirjata kellon tarkkuudella sairaalan järjestelmiin. Lakiehdotuksen soveltaminen edellyttää siten selkeää lainmukaista määritelmää siitä, mitä läsnäolo tarkoittaa.

Ehdotamme, että laissa määritellään läsnäolo yhdellä selkeällä tavalla tai vaihtoehtoisesti tarjotaan kaksi erilaista määrittelytapaa, joista sovelletaan sitä, mitä viranomaisen pyyntö edellyttää. 1) formaali läsnäolo (hoitajaksoperusteinen), jossa läsnäololla tarkoitetaan henkilön kirjaamista palvelunantajan potilas- tai asiakasrekisteriin siten, että hänellä on voimassa oleva hoito- tai palvelujakso eikä häntä ole tilapäisesti pois kirjattu (esimerkiksi pitkäaikainen loma); 2) Fyysinen läsnäolo (paikallaoloperusteinen), jossa läsnäololla tarkoitetaan henkilön fyysistä oleskelua palvelunantajan toimitilassa pyydettyä yksityiskohtaisena ajankohtana siten kuin palvelunantajan sisäisissä kirjauksissa tai järjestelmissä voidaan kohtuudella todentaa.

Oikeuspsykiatrisessa sairaalassa formaali läsnäolo vastaa nykyistä kirjauskäytäntöä ja on järjestelmällisesti todennettavissa ilman jatkuvaa potilaiden liikkeiden seuranta; se ei kuitenkaan täsmällisesti ilmaise poliisin mahdollisesti tarvitsemaa fyysistä sijaintia. Monilla potilailla on oikeus poistua sairaala-alueelta esimerkiksi asiointia varten. Näistä liikkumisista ei tehdä systemaattisia kirjauksia, jos ne eivät liity hoitotapahtumaan. Siksi ehdotamme, että tieto fyysisestä läsnäolosta voidaan luovuttaa vain, jos poliisin pyyntö yksilöi nimenomaisesti fyysisen paikallaolon ja jos palvelunantaja pystyy sen luotettavasti todentamaan ilman uusia jatkuvaseurantajärjestelmiä.

Koska virheellinen luovutus voi aiheuttaa merkittävää vahinkoa henkilön oikeusturvan kannalta, vaatimukset on yksilöitävä kirjallisella tietopyynnöllä, jossa ilmoitetaan pyynnön lainperuste ja käyttötarkoitus. Tiedon luovutuksesta ja vastaanotosta täytyy muodostua auditoitava lokitus ja palautusmenettely virhetilanteissa sekä huomiotava mahdolliset hallinnolliset seuraamukset

virheellisistä luovutuksista. Mikäli tieto fyysisestä läsnäolosta vaaditaan, poliisin tulee yksilöidä pyyntö täsmällisesti (päivämäärä ja kellonaika) ja hyväksyntä edellyttää organisaation sovittua kaksivaiheista tarkistusta esimerkiksi hoitotapahtumasta vastaava vastuuhenkilö ja tietosuojavastaava henkilö. Edellä mainitusta prosessista olisi tarpeen lisätä maininta lain perusteluihin ja toimeenpano-ohjeisiin.

Jos läsnäolon määrittelyssä hyväksytään kaksi vaihtoehtoa, poliisin tulee tietopyynnössä yksilöidä, kohdistuuko tietopyyntö formatiiviseen vai fyysiseen läsnäoloon. Lisäksi palveluntarjoajalla tulee olla oikeus kieltäytyä luovuttamasta fyysistä läsnäolotietoa, jos sitä ei voida luotettavasti todentaa ilman perusoikeuksia erityisesti loukkaavaa seuranta-, kulunvalvonta- tai kirjaamiskäytäntöä.

Lisäksi ennakolliset tietopyynnot tulee kieltää.

Lisäksi toimitilan määrittelemättömyys voi johtaa haasteisiin sen tulkinnan kanssa. Oikeuspsykiatrisessa sairaalassa potilaan liikkumisalue voi olla laaja, ja toimitila voi käytännössä tarkoittaa koko sairaala-aluetta, ml. rakennukset ja piha-alueet, yksittäiset rakennukset tai osastot, tai tietyt huoneet tai toiminta-alueet. Jos lakiteksti ei tarkenna toimitilan määritelmää, riskinä on, että tietopyyntö tulkitaan liian laajasti tai liian tarkasti. Liian laaja tulkinta voi johtaa tietosuojan tarpeettomaan kaventumiseen ja tietosuojasetuksen (GDPR) 5 artiklan mukaisen minimointiperiaatteen vaarantumiseen ja lisää riskiä, että potilaan arkaluontoiset tiedot paljastuvat ilman välttämättömyyttä. Vastaavasti liian tarkka tulkinta voi paljastaa implisiittistä tietoa hoitotilanteesta, jos potilas on esimerkiksi määrätty eristykseen. Lisäksi tarkka rajausta saattaisi käytännössä vaatia reaaliaikaista seurantajärjestelmää tai kirjaamiskäytäntöjä, jotka olisivat perusoikeusnäkökulmasta kyseenalaisia.

4. Vaikutusarvioiden täsmennys

Hallituksen esityksessä luvussa 4.2.2.7 on tuotu esille, että muutoksella ei olisi resursseihin kohdistuvia vaikutuksia. Arvioimme kuitenkin, että muutoksella on todennäköisiä resurssivaikutuksia, koska:

- tietopyyntöjen määrä voi lisääntyä merkittävästi, kun läsnäolo- ja henkilöllisyystietoja voidaan pyytää myös vähemmän vakavissa tilanteissa,
- jokainen pyyntö edellyttää kirjaamista, perusteen arviointia ja päätöksentekoa vastuuhenkilöiden toimesta,
- järjestelmiin ei tällä hetkellä erikseen kirjata kaikkia läsnäolo- tai toimitilatietoja, joten tiedon todentaminen voi edellyttää paljon käsityötä ja erillistä kirjaamista, mikä vie aikaa kliiniseltä ja hallinnolliselta henkilöstöltä, ja

- henkilöstön koulutus ja ohjeistus vievät työaikaa ja saattavat vaatia sijaisjärjestelyjä.

Esitämme, että vähintään yllä olevat resurssivaikutukset huomioidaan perusteluissa.

5. Yksityiselämän ja henkilötietojen suoja

Hallituksen esityksessä luvussa 4.2.4 tuodaan esille, että ”terveyttä koskevien tietojen antaminen poliisille ei lisääntyisi merkittävästi”. Lisäksi esityksessä oli maininta, että ”tällaisten tiedonluovutustilanteiden ei arvioida vaikuttavan laajaan ihmisjoukkoon”.

Valtion mielisairaalassa jo pelkkä läsnäolotieto paljastaa käytännössä arkaluonteisen terveystiedon, koska kaikki potilaat ja mielentilatutkittavat ovat tahdonvastaisessa hoidossa, monesti rikosoikeudellisen prosessin jälkeen. Tämä tekee tiedosta yksiselitteisesti erityisiä henkilötietoja tietosuoja-asetuksen (GDPR) 9 artiklan mukaisesti. Vaikutus kohdistuu kaikkiin sairaalan potilaisiin, ei vain yksittäistapauksiin, joten vaikutus kohdistuu väestöryhmään, joka on jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa.

Näin ollen esitämme, että lakiin tai sen perusteluihin pitää kirjata, että:

- Poliisin pyynnön tulisi olla riittävän täsmällinen, mutta ei niin tarkka, että se vaatisi jatkuvaa reaaliaikaista seurantaa tai paljastaisi hoidon sisältöä.
- Sairaalan luovuttaman tiedon tulisi olla poliisin tehtävän kannalta välttämätöntä, mutta samalla tietosuojan minimointiperiaatteen mukaista.
- potilaita tulee informoida yleisellä tasolla siitä, että tietyissä tilanteissa läsnäolo- ja henkilöllisyystietoja voidaan viranomaispyynnöstä luovuttaa.

6. Kommentti THL:n lausuntoon

Mielentilatutkimuksissa käytettävän esitutkimusmateriaalin suorakäyttö olisi tarpeen mahdollistaa myös valtion mielisairaaloissa ja muissa tutkimusyksiköissä, joiden tehtävänä on toteuttaa mielentilatutkimukset.

Kronqvist Henri
Vanhan Vaasan sairaala - Erkki Kivilinna